

Старогръцка литература

2020/2021 (НФ, 3-ти сем.)

27 ноември (петък)

Лирически поети

(Шеста допълнителна лекция)

В по-древния период (по времето на Омир и преди това) епическите песни се изпълнявали на празници на аристократични семейства, както е показано в “Одисея”.¹ По-късно те започнали да се изпълняват и на всякакви празници, а след това навлезли и в образованието.

Може би в началото Хезиод е бил слушан от по-обикновени хора, но после интересът към него е нараснал заради образователния и нравствен смисъл на произведението му.

Лириката много често се е изпълнявала в частна обстановка; но хоровата (химни, дитирамби и др.), би трябвало да се е изпълнявала пред мнозина.

I. Първи поети

Може би лирическият род е започнал да се изравнява по значимост с епическия във времето на първите олимпиади. Преди това по-способните поети вероятно са се насочвали към епоса.²

Най-ранният вид е „номосът”. Това е тържествена песен в чест на божество, изпълнявана от един поет с инструмент. Сигурно е съдържал обръщение към божеството, изложение на мит за него и молитва. Китародичния ном бил усъвършенстван, според традицията, от Терпандър от Лесбос. Той увеличил частите му от три на седем; също и струните на китарата. Оцелели са няколко стиха, приписвани на този автор.

Откритието на ном, акомпаниран от флейта, се свързва с името на фригиеца Олимп.³ Може би тези номи били в елегически стих.⁴

---

¹ „...жезлодържащи велможи, елате в палата ми чутен, да нагостим чужденеца достойно в трапезната зала. Няма тук място за отказ. На пищния пир призовете и Демодока божествен. Дарува го музата щедро с песен, която за наша наслада сърцето му ражда” (VIII, 40-44; Г. Батаклиев, 1981)

² Croiset 1904, p. 82.

³ Под „Фригия“ през античността разбирали северозападна Мала Азия. Оттам бил и митичния Марсий, за когото се разказвало, че съперничил в музикалното изкуство на Аполон.

⁴ Croiset 1904, p. 87-89.

II. По-известни лирици – произход и място на пребиваване

Лирическата поезия няма свой “върховен поет”; не може да се говори дори за двама или трима най-влиятелни. Успешните лирици са много и са се явявали почти навсякъде из гръцкия свят.

1. Лирици от континента

Алкман от Спарта

Известен е с песните си за девичи хорове (партениони).

Древните (според хронологиите на Евсевий и Аполодор) отнасяли разцвета му към 670-660 пр. Хр.⁵ Според Елиан той не е бил спартанец, но бил поканен в града заедно с други известни поети:

„Ако [лакедемонците] имали нужда от помощта на Музите – при болести, безумие или някакво общо бедствие, пращали да повикат за изцеление чужденци. Така изпратили да повикат Терпандър, Талет, Тиртей, Нимфей от Кидония и Алкман“ (XII, 50).⁶

Павзаний е видял гроба му, но казва, че авторитетът му бил спорен:

„Вдясно от Себриона е гробът на Алкман, чиито песни не им доставят наслада и са оскърбили езика на лаконците, предлагайки твърде малко благозвучие. Има и светилища на Елена и на Херакъл, нейното е близо до гробницата на Алкман...“ (III, 15, 2-3)⁷

В Суда пише:

„...Обръщаше голямо внимание на любовните теми; той откри любовната поезия. Но [произхождал] от домашни роби...“

Тиртей от Спарта

Автор на песни с патриотично и военно съдържание. От него не е запазено много, но името му е прочуто. Има предание, че бил атинянин:

„На свой ред лакедемонците получили прорицание от Делфи да си вземат за съветник атинянин. Прочие, те изпращат посланици при атиняните, за да им съобщят за прорицанието и да потърсят човек, който да им казва какво им е нужно. Атиняните не искали нито лакедемонците да спечелят отново най-добрата част от Пелопонес без големи битки, нито пък да престъпят волята на бога, затова измислили следното.

Имало един учител, на име Тиртей, за когото се смятало, че е с бавен ум, и който куцал с единия си крак, него пратили в Спарта. Като пристигнал, същият започнал да посещава отделни граждани, влиятелните хора и да събира случайни минувачи, като им пеел елегии, епоси и анапести“ (Павзаний IV, 15, 6)

Според Суда обаче е милетчанин или лакедемонец. Ето какво още се казва там:

„Елегик и флейтист. Твърди се, че с песните си насърчил лакедемонците във войната им с месенците и така им помогнал да надделеят. Много е древен, съвременник на така наречените 7 мъдреци, или по-древен. Разцветът му е към 35 олимпиада [640-637]...“

Някои негови произведения имали и историческа стойност:

„Това [едни да са твърде бедни, а други – твърде богати] се случва най-често във военно време, така станало и в Спарта през време на Месенската война. Това става ясно и от поемата на Тиртей,

⁵ 27-28 олимпиада. Вж. ИГрЛ, с. 228.

⁶ Клавдий Елиан. *Всякакви истории*. Превод Райка Николова. „Кибера“, 2011

⁷ Всички места от Павзаний се цитират според превода на В. Русинов

наречена „Доброзаконие“ – някои, притиснати от войната, изисквали преразпределение на земята“ (Аристотел. Политика V, 7, 1306 b)⁸

По-големи откъси са запазени у Ликург:

„О, хубаво е за храбреца да умре
Във първите редици на борбата...“⁹

и Стобей (IV, 10).

За популярността му в Рим свидетелства Хораций:

„Тъй придобили певците свещени и техните песни
своята слава и почит. Сред тях и прочутият Омир,
още Тиртей, заразпалвал сърцата за кървави битки
чрез песента“ („Поетическо изкуство“, 401).¹⁰

Солон от Атина (635-560)

Това е прочутият атински законодател, споменаван често от Херодот и Платон (който бил негов роднина по майчина линия). За живота му има много сведения. Херодот разказва за посещението му при Крез (I, 30-34), а Платон - за срещите му с египетски жреци (“Тимей”, 20d-26a).

В „Атинската държавна уредба“ Аристотел дава сведения за законодателната му дейност, като цитира и някои негови стихове:

„Понеже редът на държавното устройство бил такъв, и мнозинството робувало на малцинството, народът въстанал против знатните. Вълнението било силно и партиите дълго време стояли неприятелски една срещу друга, додето най-после избрали задружно Солона за примирител и архонт и му поверили устройството на държавата, след като съчинили елегията, която се начева така: “Сега разбирам, и сърцето ми е потопено в скръб, като виждам разклатена най-старата йонийска земя”“ (гл. V).¹¹

Съществуват две негови биографии – едната от Плутарх, а другата, по-кратка - от Диоген Лаерций (“Животът на философите”, кн. I). Повечето от запазените му стихове са автобиографични и съдържат размисли за човешкия живот. Забележителен е фрагментът, в който се говори, че животът на човека се дели на 10 период от по 7 години.¹²

Суда:

Син на Ексеkestид, атинянин, философ, законодател и политик [demagogos]... Има елегическа [в елегически стихове] поема, наречена „Саламин“; „Елегически съвети“ и др. И той е един от така наречените 7 мъдречи...

Теогнид от Мегара

Прочут с елегическите си наставления към младия си приятел на име Кирн, където споделя омразата си към „простия народ” .

⁸ Превод А. Герджиков. „Отворено общество”, 1995.

⁹ *Против Леократ*, 107. Преводът е на Б. Георгиев в: *Антична поезия.* “Народна култура”, 1970

¹⁰ Хораций. *Поетическо изкуство*. Превод Г. Батаклиев. “Наука и изкуство”, 1983. Всички места от Хораций са цитирани според превода на Г. Батаклиев тук или в Хораций. *Събрани творби*. “Народна култура”, 1992.

¹¹ Аристотел. *Атинската държавна уредба*. Превод Г. Кацаров. С., 1904.

¹² Цитиран от Филон Александрийски в *Сътворението на света според Мойсей (De opificio mundi)*, 104

Роден е около 550 г. Запазени са 1460 елегически стиха, като повечето от тях съдържат съвети към Кирн. Според някои изследователи далеч не всички стихове, които влизат в този сборник, принадлежат на Теогнид.¹³

Суда:

„[Писал е] „Към Кирн” (неговият любимец), елегическа гномология и други увещателни „Съвети”...”“

Пиндар от Беотия

Пиндар е вторият най-известен беотийски поет след Хезиод. За него има достатъчно сведения, дадени изрично в запазените оди, или такива, които могат да се изведат от казаното в одите. Той ги пише по повод на определени празници и споменава множество реални личности и исторически събития, на които е свидетел.

Запазени са и няколко негови биографии, и статията в енциклопедията Суда (IX в.), но много от сведенията в тях се опират на одите.

Роден е недалеч от Тива, през 3-та година на 64 или 65-та ол. – значи или 522/21 или 518/17. Освен в Беотия и Атина е живял още в Сицилия и Македония, може би и в Кирена. Доживял е до третата година на 84-та или 86-та ол. (442/41 или 433/32).¹⁴

Като млад учил при Скопелин, също може би е бил повлиян от поетесите Миртида и Корина.¹⁵ Учил и в Атина при Лас, Агатокул, Аполодор. Започнал да пише поезия още съвсем млад. Бил е добре известен в целия гръцки свят като майстор на епиникиите, някои от които са съчинени в чест на много влиятелни хора като Хиерон, тиранин на Сиракуза.

Според биографиите¹⁶ Пиндар е съчинявал поезия в различни жанрове, но от произведенията му е оцелял само сборникът с епиникии, състоящ се от четири книги – тъй като одите са разделени според 4-те празника. Те са общо 45, а стиховете – около 6 000, което прави Пиндар най-добре запазеният старогръцки лирически поет. Освен тях са запазени към 300 фрагмента от дитирамби, трени, хипорхеми, сколии.¹⁷

Хораций:

„Който се стреми да достига Пиндар, Юле, на криле, залепени с восък, ще увисне както Икар, морето да именува. Както руква от планина реката, бреговете щом ѝ порой прелее, тъй на Пиндар словото връхлетява мощно, дълбоко...”¹⁸

Квинтилиан:

„От деветте лирици безспорно пръв е Пиндар с възвишеността на духа, със сентенциите си, с фигурите си, с преголямото си богатство на мисли и думи, сякаш е някаква река от красноречие. Затова Хораций с основание го е смятал за неподражаем от никого.”¹⁹

Псевдо-Лонгин:

„Нима ти би предпочел да си Бакхилид в хоровата поезия, а не Пиндар, или в трагедията Ион Хиоски, а не, бога ми, Софокъл?”²⁰

---

¹³ ИГрЛ, с. 204-207.

¹⁴ ИГрЛ, с. 261

¹⁵ Плутарх говори за съветите на Корина относно употребата на митове (ИГрЛ, с. 260)

¹⁶ Vita Vratislaviensis - там пише, че произведенията му били разделени на 17 кн.

¹⁷ Вж. ИГрЛ, с. 264

¹⁸ Оди IV, 2

¹⁹ *Обучението на оратора*. Превод М. Порталски. “Наука и изкуство”, 1982. с. 597 (XI, 1, 61)

²⁰ Лонгин. *За възвишеното*. Превод Ив. Генов. “Наука и изкуство”, 1985. с. 65

2. Лирици от островите и Мала Азия

Архилох от Парос

Служил като наемен войник, вероятно е пътувал много из Егейския басейн, несъмнено е живял на Тасос. Известен с любовната си поезия, посветена на годеницата му Необула. Някои източници поставят разцвета му към 680 пр. Хр., но е възможно да е живял поне до средата на века.²¹

Стиховете му са запазени главно от Атений и Стобей, а някои са оцелели на папирус. Плутарх („За музиката”, 28) говори за неговите нововъведения в метриката и музикалния съпровод.

Хораций за влиянието му както върху други гръцки лирици, така и върху него самия:

„На Лациум пръв аз показвах
пароски ямби. Размера и огъня на Архилоха
следвах, не мисли и думи, които Ликамб покосиха...
В стъпката на Архилох енергична Сафо стих настройва,
също Алкей, но е той по строеж и по същност различен,
нищо, че пак се опитва да черни със стихове тъста...” (Събрани творби. Писма I, 19)

Суда:

„Ако бъдат премахнати грозните и груби думи, както се изтрива петно, в други отношения като поет Архилох е много добър. Питиецът [Аполон] съжелявал за смъртта му, случила се по време на война... И когато онзи, който го убил... дошъл и изрекъл желанията, които имал, Пития му отказала отговор като на омърсен от убийство...”

Калин от Ефес

Оцелелите му стихове вероятно са писани по повод нахлуването по тези места на кимерийците.²² Това е било може би по времето на Гигес (690-663).²³ Откъс от 21 негови стиха е запазен у Стобей (IV, 10):

„Младежи, докога ли ще се излежавате?
Кога сърцата ви ще се изпълнят с храброст?...
И нека всеки, даже и умиращият, да хвърли сетната стрела...” (превод Б. Георгиев)

Алкей от Лесбос

Известен не само като поет, но и като бунтовник, активно участвал в гражданските войни на Лесбос. На него принадлежи сентенцията “Във виното е истината”. Името му е свързано и с управлението на трима лесбоски тирани – Меланхър, Мирсил и Питак.

Благодарение на това не е трудно времето на живота му да бъде определено, поне приблизително - разцветът му, заедно с този на Сафо, трябва да е бил към 600 г.

От произведенията му са оцелели само фрагменти.

²¹ 24 олимпиада според “Пароската хроника”. ИГрЛ, с. 213.

²² Страбон, XI, 1, 40

²³ ИГрЛ, с...

Плутарх:

„...Аполон... е открил авлетиката и китаристиката... както разказва Алкей в един от химните си, а и други...“ („За музиката“, 14)

Павзаний:

„...Чел съм и друго, че водата била дар на Касталия от реката Кефис. Така го предава Алкей в предисловието си в чест на Аполон“ (X, 8, 10)

Дионисий Халикарнаски:

[При Алкей] виж преди всичко характера на политическите му стихове. Много често, ако оставим настрана размера, ще видим просто едно политическо ораторстване (За подражанието, Фр. 31,2,8).

Хораций:

„...Едва не зърнах царството призрочно
на Прозерпина и Еак съдника,
и на блажените полята,
гдето на струни еолски жали
Сафо за своите скъпи девойчета,
А ти, Алкее, пееш на плектър злат
за страшното море, за бягства
и за сражения страшни пееш“ (Събрани творби. Оди II, 13)

Сафо от Лесбос

Най-прочутата жена-поетеса за всички времена. В една епиграма, приписвана на Платон, тя е наречена „десета муза“. Оцелели са само две цели стихотворения, запазени у Дионисий Халикарнаски и Псевдо-Лонгин. Някои по-дълги фрагменти са оцелели на папирус.²⁴

Суда:

„...Лирическа поетеса от Ерес, Лесбос. Родена през 42-та олимпиада, по същото време като Алкей, Стезихор и Питак. Имала три сестри... Омъжила се за мъж на име Керкил, много богат, от Андрос; от него родила дъщеря на име Клида.

Имала три другарки и приятелки – Атида, Телесипа, Мегара; и била наклеветена, че приятелството ѝ с тях не било чисто. Ученички ѝ били милетчанката Анагора, колофонката Гонгила и саламинката Евника.

Написала 9 книги с лирически песни и първа изнамерила плектрона [перцето за китара]. Писала е също епиграми, елегии, ямби, монодични песни.“

Арион от Лесбос

Смятан е за създател на дитирамба. Популярен е анекдотът, според който той се хвърлил в морето, за да не бъде убит от моряците на кораба, с който пътувал. Бил на голямо разстояние от сушата, но го спасили стадо делфини (или един делфин). Историята е разказана от Херодот в I, 24. Разцветът му е бил може би към 610 г.²⁵

Херодот казва за него:

„По това време Арион не отстъпвал никому в пеенето и сиренето на китара и бил първият, доколкото знам, който съчинил дитирамб, наименовал го така и го изпълнил и поставил в Коринт“ (I, 23).²⁶

²⁴ Относно оцелелите текстове от нея вж. Сафо. *100+1 фрагмента*. Превод Я. Букова. “Стигмати”, 2009

²⁵ 42 ол. според Евсевий (ИГрЛ, с. 250).

²⁶ Херодот. *История*. Превод П. Димитров. “Наука и изкуство”, 1986-1990; НБУ, 2010.

Павзаний съобщава:

„Наред с останалите посветителни дарове на Тенар е и медната статуя на китареда Арион при делфина. Преданието за самия Арион и за делфина го е разказал Херодот в описанието си на Лидия“ (III, 25, 7).

Хипонакт от Ефес

Сатирик и пародист, говори иронично за бедността си и за отношенията си с боговете. Ако се съди по свидетелствата,²⁷ вероятно е роден около 540 г.

Стиховете му са запазени преди всичко у Стобей и Цец. В схолиите на Цец към Аристофан е запазен следния текст:

„Бог Плутос, старият – слепец е той –
Не се е никога отбил във моя дом, за да ми каже:
“Хипонаксе, ето ти тридесет стотачки сребърни
и още много ще ти дам...” (превод Б. Георгиев)

Мимнерм от Колофон

Повечето от оцелелите му стихове се намират в антологията на Стобей. Популярни са размислите му за преходността на човешкия живот. На някои места, подобно на Калин, споменава и за войните на гърците срещу някои малоазийски народи.

„Мимнерм, съчинил елегически стихове за битката между смирнеите и лидийците на Гигес, казва в предисловието, че по-старите Музи са дъщери на Уран и че има други, по-млади Музи, деца на Зевс“ (Павзаний IX, 29, 4).

Суда:

„Елегик, от Колофон, или Смирна, или Астипалеа. Роден е през 37-ма олимпиада [632-629], така че е по-ранен „седемте мъдреци“.“

Ксенофан от Колофон

Диоген Лаерций, който го представя като философ, съобщава:

Изгонен от отечеството си, той живял в град Занкле в Сицилия, и в Катана... Писал епически стихове, елегии и ямби против Хезиод и Омир, нападайки ги за това, което са писали за боговете. Изказал се и против Талес и Питагор... (кн. IX)²⁸

Много от стиховете му са оцелели благодарение на Атений.²⁹

Прочутото „Но ако бикове, конете или пък лъвовете имаха ръце и можеха с ръцете си да рисуват и извайват статуи, както могат хората, тогава конете щяха да правят образите на боговете подобни на коне, а бикове – на бикове...“ е цитирано от Климент Александрийски („Стромата” V, 110).³⁰

²⁷ Пароска хроника, Плиний Стари, Прокъл – вж. ИГрЛ, с. 220

²⁸ Диоген Лаерций. *Животът на философите*. Превод Т. Томов. “Народна култура”, 1985; “Планета 3”, 2002

²⁹ Вж. Н. Diels - W. Kranz. *Die Fragmente der Vorsokratiker*, В. I. Berlin, 1934.

³⁰ Свидетелствата за живота и философията на Ксенофан и фрагменти от оцелелите му съчинения са преведени от Л. Радоилска в Елеати. *Фрагменти*. “ЛИК”, 1996

Симонид от Кеос

Много плодовит поет, писал в почти всички жанрове на лириката. Автор на епитафията на 300-та спартанци, загинали при Термопилите. Според собственото му свидетелство, извлечено от един фрагмент, той е бил роден 557 или 556.³¹

Суда:

„Син на Леопреп, от град Юлиета на Кеос. Лирик, по години след Стезихор. Роден е през 56-та олимпиада [556-553]...

Писал е на дорийски диалект в елегически стихове за царуването на Камбис и Дарий, и за морската битка на Ксеркс... Писал е също трени, енкомии, епиграми, пеани, трагедии и други.

Този Симонид бил с най-силна памет от всички; на него приличал [само] Аполоний Тиански...”

Анакреон от Теос

Известен е с хедонистичния дух на поезията си.

Суда:

„Писал е елегии и ямби, всички на йонийски диалект. Роден е по времето на Поликрат, тирана на Самос, през 52-ра олимпиада [572-569]. Други пък го поставят през времето на Кир и Камбис през 55-та олимпиада. Напуснал Теос след въстанието на Хистией и заживял в тракийската Абдера.

Прекарал живота си в любов с момчета и жени и в писане на песни. Писал „крайвинени” [ragoіnіa, пиянски] песни, ямби и така наречените „анакреонтически”...”

3. Лирици от Запада

Стезихор от Химера

Прославен от Платон, който в началото на “Федър” говори за “Палинодията” му за Елена.

Суда:

„По години е по-ранен от лирика Алкман, роден е през 37-ма олимпиада [632-629], а умрял през 56-та [556-553]... Имал един брат на име Мамертин, опитен в геометрията, и друг – Хелианакт, който бил законодател. Самият той станал лирик. Има негови поеми в 26 книги, писани на дорийски диалект.

Казват, че като написал една порицателна песен за Елена, ослепял; а после, като написал олатрно на това похвала за Елена, наречена „палинодия”, прогледнал.

Наречен бил Стезихор, защото пръв въвел хор от китареди. Преди това името му било Тизий...”

Ибик от Регион

Суда:

„Роден в Регион, а оттам дошъл в Самос при управлението на Поликрат, бащата на тирана. Това било по времето на Крез, 54-тата олимпиада. Бил крайно склонен към любов с момчета.

Пръв открил така наречената „самбука”, това е вид триъгълна китара. Има 7 книги от него на дорийски диалект...”

*

Литература:

A. and M. Croiset. An Abridged History of Greek Literature. NY, 1904

„История греческой литературы“ под ред. С.И. Соболевского и др. Москва-Ленинград. Т. I. АН СССР, 1946.

---

³¹ ИГрЛ, с. 252.